

В.В. Дудник, Л.В. Сорока

ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ

Навчальний посібник для дівчат

11 клас

Для учнів загальноосвітніх шкіл (рівень стандарту, академічний рівень), коледжів, ліцеїв, вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 616.083.98
ББК 74.200.55я721

Д81

Рецензенти:

професор, завідувач кафедри медицини катастроф і військової медицини
Тернопільського державного медичного університету ім.

І.Я. Горбачевського, доктор медичних наук

А.А. Гудима;

асистент кафедри фізичної реабілітації, валеології, викладач курсу БЖД
Тернопільського національного педагогічного університету ім.

Володимира Гнатюка, полковник національної гвардії у відставці

О.П. Варакута;

методисти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти

М.М. Фука, В.І. Трофимчук;

викладач-методист Тернопільської допризовної підготовки, викладач вищої
категорії, підполковник у відставці

С.Є. Натуркач;

начальник штабу ЦЗ Тернопільського центру професійно-технічної
освіти №1, підполковник у відставці, викладач I категорії

А.Ф. Ясельський.

Дудник В.В.

Захист Вітчизни : навч. посібник для дівчат : 11 кл. Для учнів
загальноосвітніх шкіл (рівень стандарту, академічний рівень),
коледжів, ліцеїв, вищих навч. закладів I-II рівнів акредитації /
В.В. Дудник, Л.В. Сорока — Тернопіль : Навчальна книга —
Богдан, 2012. — 312 с.

ISBN 978-966-10-2574-4

Пропоноване видання містить необхідну інформацію про основні по-
ложення і норми Міжнародного гуманітарного права та сферу його за-
стосування, принципи надання першої медичної допомоги та догляду за
хворими відповідно до навчальної програми з курсу «Захист Вітчизни»,
рекомендованої Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11-6881
від 14 серпня 2009 р.) для загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних за-
кладів I-II рівнів акредитації. Посібник істотно доповнює аналогічні на-
вчальні видання з огляду на вимоги сучасних світових стандартів надання
першої долікарської допомоги.

Для школярів, учителів, студентів та кожного, хто прагне оволодіти жит-
тєво важливими знаннями і навичками доцільної поведінки у надзвичайних
ситуаціях.

УДК 616.083.98
ББК 74.200.55я721

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-2574-4

© Навчальна книга — Богдан, 2012

ЗМІСТ

Розділ I

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПРО ЗАХИСТ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ

ТЕМА 1.1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА (МГП)	12
Принципи міжнародного гуманітарного права	12
ТЕМА 1.2. ЗАСТОСУВАННЯ МГП	16
ТЕМА 1.3. ЗАСОБИ І МЕТОДИ ВЕДЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ	27

Розділ II

ПЕРША МЕДИЧНА ДОПОМОГА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

ТЕМА 2.1. ПЕРША МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ ПЕРЕЛОМАХ ТА ВИВИХАХ. ТРАНСПОРТУВАННЯ ПОТЕРПІЛИХ	35
2.1.1. Переломи та вивихи. Заходи першої допомоги: зупинка кровотечі, запобігання травматичному шоку, накладання пов'язки на рану, іммобілізація табельними засобами. Способи та правила транспортування потерпілих	35
2.1.2. Іммобілізація пошкодженої ділянки тіла людини. Накладання транспортної шини з підручного матеріалу на плече, передпліччя, нижню кінцівку	39
Транспортна іммобілізація	39
Основні принципи транспортної іммобілізації	40
2.1.3. Транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях. Перенесення на руках, на плечах, на спині з використанням носильних лямок і підручних засобів, на санітарних носилках	42
Перенесення і транспортування потерпілих і хворих	42
Правила поведіння з потерпілим при транспортуванні	48
Застосування шийного комірця.	48
ТЕМА 2.2. ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ОПІКАХ. ДОПОМОГА ПРИ ТЕПЛОМУ ТА СОНЯЧНОМУ УДАРИ, ОБМОРОЖЕННІ І ЕЛЕКТРОТРАВМАХ	53
2.2.1. Перша допомога при термічних опіках: охолодження місця опіку та протишокові заходи. Класифікація обмороження. Стадії загального замерзання тіла	53
Клінічні прояви опіку і патогенез опікової хвороби	55
Догляд за опіковими хворими	57
Хімічні опіки	58
Загальне переохолодження організму	58
Відмороження	60

2.2.2. Тепловий та сонячний удар. Ураження електричним струмом і блискавкою, фізична природа та наслідки ураження. Перша допомога.	63
Тепловий та сонячний удар	63
Ураження електричним струмом	64
2.2.3. Надання першої допомоги при термічних, хімічних опіках та обмороженнях	66
2.2.4. Надання першої допомоги при ураженні електричним струмом (електротравмі). Одягання гумових рукавиць і одягу. Звільнення потерпілого з-під дії електричного струму різними способами. Приведення потерпілого до свідомості. Відновлення дихання і кровообігу реанімаційними заходами.	72
Перша медична допомога при електротравмі	72
Алгоритм дій при електротравмі.	74
ТЕМА 2.3. ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ УТОПЛЕННІ, ТРИВАЛОМУ ЗДАВЛЮВАННІ ТА ІНШИХ ПАТОЛОГІЧНИХ СТАНАХ	76
2.3.1. Утоплення, тривале здавлювання та інші патологічні стани. Перша допомога при здавлюванні грудної клітки і кінцівок, наслідки тривалого здавлювання для організму людини, перша допомога. Удушення, явище ядухи та перша допомога . . .	76
2.3.2. Дії рятівника під час надання першої допомоги при утопленні	80
2.3.3. Синдром тривалого здавлювання (СТЗ). Дії рятівника під час надання першої допомоги при тривалому здавлюванні	82
2.3.4. Надання першої допомоги при головному болю та гострому болю в животі. Вживання хворим ліків загального призначення з медичної аптечки при головному болю. Надання першої допомоги при захворюваннях органів шлунково-кишкового тракту, нападі апендициту, прориву виразки шлунка	86
ТЕМА 2.4. ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ОТРУЄННЯХ І УКУСАХ	90
2.4.1. Отруєння. Корозійні отруєння та отрути, що їх спричиняють. Перша допомога при отруєнні метиловим спиртом, дихлоретаном, парами бензину, хлору, аміаку, сильними кислотами і лугами	90
Діагностика отруєнь.	91
Специфічні ознаки деяких отруєнь та допомога при них.	92

2.4.2. Резорбтивні отруєння, їх види. Особливості кров'яного отруєння чадним газом, двоокисом вуглецю, метаном, аргоном і азотом. Явище асфіксії. Перша допомога при отруєнні газами.	95
2.4.3. Особливості отруєння солями важких металів, сполуками фосфору та іншими деструктивними речовинами. Особливості функціонального отруєння нейротропними препаратами, алкоголем та ніотином	97
2.4.4. Шлункові отруєння. Ознаки та перша допомога при отруєнні грибами та неякісною їжею	102
Харчові отруєння	102
Отруєння грибами	104
Харчові токсикоінфекції	105
2.4.5. Лікарські препарати, засоби і способи для надання першої допомоги при різноманітних отруєннях	109
Невідкладна допомога при отруєннях.	109
Ентеросорбенти	110
Знезаражувальні засоби	110
2.4.6. Перша допомога при отруєннях і укусах. Негайна допомога у випадку анафілактичного шоку	111
Перша допомога при укусі змії	111
Ужалення перетинчастокрилими	112
Анафілактичний шок. Долікарська допомога	114
ТЕМА 2.5. ПЕРША МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ РАДІАЦІЙНИХ УРАЖЕННЯХ І ОТРУЄННЯХ РЕЧОВИНАМИ, ЩО Є ХІМІЧНОЮ ЗБРОЄЮ	116
2.5.1. Медичний захист від отруєння речовинами, що є хімічною зброєю. Засоби та заходи першої медичної допомоги при ураженні бойовими отруйними речовинами. Надівання шолом-маски протигаза на пораненого та введення знеболювального засобу та антидотів	116
Засоби та заходи першої медичної допомоги при ураженні бойовими отруйними речовинами.	116
Надівання шолом-маски протигаза на пораненого	118
2.5.2. Медичний захист від радіаційного ураження. Засоби та заходи першої медичної допомоги для профілактики первинної реакції і в разі небезпеки опромінення	120
Запобігання накопиченню радіонуклідів в організмі.	123
2.5.3. Використання радіозахисних і протихімічних засобів аптечки індивідуальної	124
Препарати та методи, які використовуються для надання допомоги в екстремальних випадках.	124
Аптечка індивідуальна АІ-2	125
Аптечка індивідуальна АІ-1	126
Аптечка індивідуальна медичного захисту АІМЗ.	126

Розділ III

ПЕРША МЕДИЧНА ДОПОМОГА ХВОРИМ. ДОГЛЯД ЗА ХВОРИМИ

ТЕМА 3.1. ПЕРША МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ОСНОВНИХ СИСТЕМ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ. ДОГЛЯД ЗА ХВОРИМИ	128
3.1.1. Перша допомога та догляд за хворими. Основи медичної деонтології. Особиста гігієна хворого. Лікувально-охоронний та санітарно-гігієнічний режим у лікарні	128
Лікувально-оздоровчий режим у лікарні.	128
Медична деонтологія	132
Особиста гігієна хворого	133
3.1.2. Спостереження за хворим та перебігом його хвороби. Проведення медичних процедур	138
3.1.3. Особливості догляду за хворою дитиною. Догляд за тяжкохворими та вмираючими	140
Особливості догляду за хворою дитиною	140
Проведення гігієнічних процедур	141
Догляд за тяжкохворими та вмираючими	144
3.1.4. Харчування хворого. Лікувальне харчування. Основні види дієт, які застосовуються під час лікування хворого.	147
Харчування та годування хворих. Лікувальне харчування	147
Головне в лікувальному харчуванні	150
Основні функції харчування.	153
Основні організації і проведення лікувального харчування	155
Основні принципи лікувального харчування	155
Складові лікувального харчування	156
Дієти, які застосовуються під час лікування хворого	159
3.1.5. Правила застосування лікарських препаратів. Правила застосування гірчичників, медичних банок, ніжних ванн, накладання венозних джгутів	164
Поняття про лікувальний засіб та отруту.	
Назви лікувальних засобів	164
Венозний джгут та венопункція	167
ТЕМА 3.2. ОСНОВНІ СПОСОБИ РЕАНІМАЦІЇ І ТРАНСПОРТУВАННЯ ПРИ ГОСТРИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ, НЕЩАСНИХ ВИПАДКАХ ТА ОТРУЄННЯХ.	168
3.2.1. Основні способи реанімації і транспортування.	168
Техніка проведення натискання на грудину (непрямого масажу серця) для дорослих.	
Алгоритм виконання (за рекомендаціями BLS)	168
Алгоритм підготовки до реанімаційних заходів.	169

3.2.2. Засоби першої допомоги та ліки при захворюваннях серцево-судинної системи. Біль у серці, набряки. Перша допомога	173
3.2.3. Догляд за хворими з гострими захворюваннями органів дихання. Засоби першої допомоги та ліки під час приступу бронхіальної астми, легеневої кровотечі.	179
ТЕМА 3.3. ПРОФІЛАКТИКА ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ	184
3.3.1. Профілактика інфекційних захворювань. Завдання профілактики. Профілактичні заходи епідемічного процесу	184
Стандартні заходи захисту для осіб, які надають екстрену медичну допомогу на догоспітальному етапі	187
Туберкульоз. Профілактика захворювання	188
СНІД (синдром набутого імунodefіциту)	190
Гепатити А, В, С	190
Венеричні захворювання	191
Особливо небезпечні інфекційні захворювання	195
3.3.2. Профілактичні щеплення (вакцинація) та методи їх виконання. Запобіжне лікування (екстрена профілактика) комплексними препаратами з антибіотиків. Антимікробні препарати аптечки індивідуальної АІ-2, умови і порядок їх застосування	201
3.3.3. Спеціальні заходи знищення збудників інфекційних захворювань. Поняття про дезінфекцію та її окремі види — дезінсекцію і дератизацію, їх призначення. Завдання профілактичної, поточної і остаточної дезінфекції. Методи дезінфекції, засоби знезаражування. Дезінфекційні засоби, способи їх застосування та об'єкти знезаражування. Приготування робочих розчинів дезінфекційних засобів.	203
Приготування робочих розчинів дезінфекційних засобів	208
Приготування отруйних принад для комах	208
Приготування отруйних принад для гризунів	208
Проведення газової дератизації	209
3.3.4. Особиста профілактика інфекційних захворювань. Особиста профілактика інфекційних захворювань під час перебування у навчальних колективах. Особиста профілактика під час догляду за інфекційними хворими	210
Догляд за інфекційними хворими під час лікування.	213
ТЕМА 3.4. ГОСТРІ ЗАХВОРЮВАННЯ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ, ОБМІНУ РЕЧОВИН, НИРОК ТА СЕЧОВИВІДНИХ ШЛЯХІВ. НАДАННЯ ПЕРШОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	215
3.4.1. Перебіг гострих захворювань органів травлення, обміну речовин, нирок та сечовивідних шляхів. Надання першої допомоги	215

- 3.4.2.** Гострі захворювання. Ознаки гострих хвороб шлунка (спрага, біль у животі, відрижка, печія, блювання, шлункова кровотеча), кишок (пронози, запори, метеоризм, кишкова кровотеча) і сечовивідних шляхів (розлад виділення сечі, набряки, гіпертонія, біль), які потребують першої допомоги 218
- 3.4.3.** Печінкова та ниркові коліки, промивання шлунка беззондовим методом, використання клізм. Застосування холоду, тепла 220
- 3.4.4.** Гострі хірургічні захворювання органів черевної порожнини 223

Розділ IV

ЯК ВИЖИТИ ПРИ КАТАСТРОФАХ ТА В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

ТЕМА 4.1. ОСОБИСТА БЕЗПЕКА. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ	225
Страх і паніка	228
Безпека у місті та на вулиці.	229
Безпека на пляжі.	231
Безпека на концерті	232
Поведінка на мітингу	232
Безпека на транспорті: у тролейбусі, автобусі, трамваї, таксі	233
У метро.	234
У потягу	235
У літаку.	236
Аварійна посадка літака	237
Аварії і катастрофи. Залізнична катастрофа.	238
Ваш корабель тоне	239
Промислові ризики та небезпеки	240
Стихійні лиха	242
Повені	243
Селі і обвали	244
Сніжні заноси, бурани, лавина	244
Небезпеки від вулканів.	246
Землетруси.	247
Поведінка під час землетрусу	248
Цунамі.	251
Бурі, смерчі й урагани	252

Нещасні випадки у побуті.	254
Падіння	254
Не задихнутися і не потонути.	255
Отруєння	256
Електрика	257
Небезпечні чинники на виробництві	259
Падіння предметів	260
Газ.	261
Холод і спека	264
Їдкі речовини, киплячі рідини, пара.	265
Домашні інструменти.	266
Зброя.	266
Пожежі	266

ТЕМА 4.2. Оцінка чинників ризику, що впливають на здоров'я та працездатність людини.	269
Психологічні чинники безпеки.	270

ТЕМА 4.3. Дії медичної служби у випадку дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), в умовах стихійного лиха, на пожежах, при радіаційних аваріях	274
Види аварійно-рятувальних служб, їх статус.	274
Послідовність дій на місці ДТП	275
Особливості надання долікарської допомоги на пожежах.	277
Дії медичної служби при землетрусах.	278
Надання першої медичної допомоги при повені та катастрофічному затопленні.	280
Надання першої медичної допомоги при снігових заносах та снігових обвалах у горах.	281
Перелік питань і завдань для контролю навчальних досягнень із Захисту Вітчизни для учнів 11 класу.	282
Перелік нормативів з основ медичних знань та основ медико-санітарної підготовки та їх оцінювання	288
Короткий словник термінів і понять з основ медичних знань та медико-санітарної підготовки	290
Література з основ медичних знань та медико-санітарної підготовки	299

Дорогі учні та батьки! Шановні вчителі!

Пропонуємо вам навчальний посібник з курсу «Захист Вітчизни».

Сучасний етап розвитку України вимагає подальшого зміцнення порядку і гарантування її безпеки. Гарантом національної безпеки виступають боєздатні Збройні Сили та інші військові формування, побудовані за принципом оборонної достатності.

Хоч нині немає безпосередньої загрози збройних конфліктів для нашої держави, проте відбуваються воєнні дії, здійснюються терористичні акти, існує напруженість у різних куточках земної кулі. Необхідно враховувати, що значна частина молоді не зможе пройти курс кадрової служби у Збройних Силах України і в разі необхідності візьме зброю та стане до лав захисників Батьківщини з тим рівнем підготовки, який здобуде у навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Дівчата та юнаки, котрі не вивчають основ військової справи за станом здоров'я або релігійними поглядами, засвоюють матеріал у повному обсязі згідно з програмою предмета «Захист Вітчизни», розрахованою на курс навчання дівчат.

Посібник складається з чотирьох розділів: «Міжнародне гуманітарне право про захист життя людей», «Перша медична допомога у надзвичайних ситуаціях», «Перша медична допомога хворим. Догляд за хворими» та «Як вижити при катастрофах та в екстремальних ситуаціях» (за рахунок додаткового часу).

Мета розділу «Міжнародне гуманітарне право про захист життя людей» — ознайомлення учнів з особливостями ведення збройних конфліктів, створення нової моделі світобачення, обумовленої реаліями сьогодення. Цьому, на нашу думку, сприятиме формування у юнаків та дівчат почуття власної гідності, подальший фізичний, вольовий, інтелектуальний, моральний розвиток особистості.

Життя людині дається лише раз і треба навчитися берегти його. Стихійні лиха, забруднення навколишнього середовища, аварії на підприємствах і транспорті, злочинні напади, ось далеко не повний перелік чинників, які можуть призвести до травмування і навіть загибелі людей. Значне занепокоєння викликає поширення тяжких інфекційних захворювань. Люди часто гинуть лише тому, що оточуючі неспроможні вчасно надати їм допомогу через відсутність елементарних медичних знань.

Вважаємо за потрібне висловити декілька порад щодо роботи з даним посібником.

Щоб мати загальне уявлення про предмет, краще спочатку побіжно прочитати матеріал, а вже потім братися за справу ґрунтовно. Для полегшення сприймання важливу інформацію та завдання практичного спрямування виділено жирним шрифтом. Подана у кінці посібника рубрика «Короткий словник термінів з основ медичних знань» дозволяє швидко знайти та уточнити значення незрозумілого терміна або поняття. Після опрацювання матеріалу підтеми спробуйте перевірити свої знання та рівень компетентності, використовуючи питання для контролю навчальних досягнень.

Сподіваємося, завдяки нашому посібнику Ви збагатитеся корисною цікавою інформацією, навчитесь берегти своє здоров'я та оволодієте практичними навичками екстреної медичної допомоги. Будемо вдячні за надіслані на адресу видавництва зауваження та пропозиції.

Бажаємо успіхів!

*З повагою до Вас,
автори*

ТЕМА 3.3. ПРОФІЛАКТИКА ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

3.3.1. ПРОФІЛАКТИКА ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ. ЗАВДАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ. ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ЕПІДЕМІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Профілактика інфекційних захворювань має велике значення для запобігання спалаху епідемій та пандемій. Для профілактики інфекційних захворювань керівники підприємств, адміністрація установ повинні виконувати розпорядження і вказівки посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби при здійсненні ними державного санітарно-епідеміологічного нагляду; усувати за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби від роботи, навчання, відвідування дошкільних закладів осіб, які є носіями збудників інфекційних захворювань, хворих на небезпечні для оточуючих інфекційні хвороби, або осіб, які були в контакті з такими хворими.

Доведено, що у повітрі (на дні повітряного океану, в якому ми живемо) містяться зародки мікроорганізмів, що готові виконувати роль «руйнівників органічних решток», пошкоджувати та псувати матеріали, викликати невідомі хвороби. Це відбувається за рахунок біохімічних процесів, ініціаторами яких є бактерії, і якщо не спрацюють механізми біологічного захисту вищих організмів, що керують процесами змін у тканинах, внутрішнім середовищем, біологічно активними речовинами (молекулярні бар'єри, осморегуляція), то у будь-який момент нас може захлиснути безперервний потік мікроскопічних загроз, розсіяних повсюди, в усіх середовищах існування. Мікроорганізми почнуть рости, розмноження та власний розвиток у геометричній прогресії, яка згодом перейде у логарифмічну. Під їх впливом органічні речовини перейдуть у газоподібний стан. Кінцевим продуктом таких процесів є виділення сірководню, метану, вуглекислого і чадного газів та інших простих неорганічних сполук. При надзвичайних ситуаціях створюються умови посилення цих процесів, бо неминуче збільшується кількість трупів тварин, органічних решток рослин, людей. Це призведе до того, що увімкнуться неконтрольовані людиною процеси регуляції мікросвіту і як наслідок відбудеться хаос та деградація цивілізації людства.

Патогенні мікроорганізми — збудники інфекційних хвороб людини і тварин залежно від розмірів будови і біологічних властивостей поділяють на такі класи: бактерії, віруси, рикетсії, грибки, спірохети і найпростіші

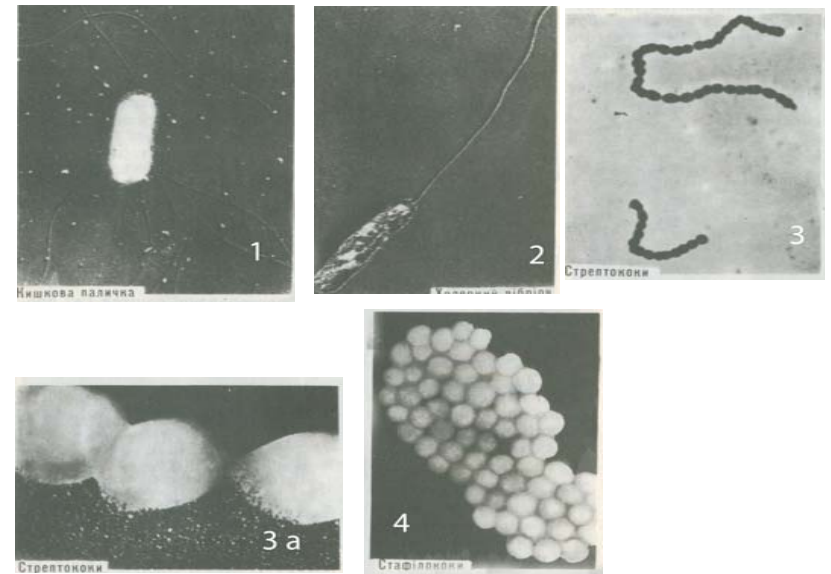

Рис. 33. Електронні мікрофотографії деяких хвороботворних мікроорганізмів: 1 — кишкова паличка; 2 — холерний вібріон; 3 — стрептококи — збудники пневмоній бактеріальної природи; 3а — стрептококи при великому збільшенні; 4 — стафілококи

Бактерії — одноклітинні мікроорганізми рослинної природи, різноманітні за своєю формою. Основні форми бактерій:

1. Стафілококи.
2. Диплококи.
3. Стрептококи.
4. Паличкоподібні.
5. Вібріони.
6. Спіріли.

Віруси — група мікроорганізмів, що мають розміри від 0,08 до 0,35 мкм. Вони здатні жити і розмножуватися тільки в живих клітинах за рахунок використання біосинтетичного апарату клітин господаря, тобто є внутрішньоклітинними паразитами. Науці відомо більше 2800 вірусів. Як біологічна зброя може бути застосовано не більше 30 видів вірусів. Віруси є причиною більш ніж 75 захворювань людини, серед яких такі дуже небезпечні, як натуральна віспа, жовта лихоманка та ін.

Рикетсії — група мікроорганізмів, яка займає проміжне положення між бактеріями і вірусами. Розміри їх — від 0,3 до 0,5 мкм. Вони є збудниками висипного тифу, плямистої лихоманки Скелястих гір та ін.

Пневмоторакс — накопичення атмосферного повітря в плевральній порожнині, яке потрапляє через відкриту проникаючу рану грудної клітки (відкритий пневмоторакс) або при ушкодженні легені чи бронха (закритий пневмоторакс).

Пов'язка — це пристрій для утримання та закріплення хворої частини тіла в потрібному для лікування положенні або для підтримування перев'язувального матеріалу.

Правець — гостре інфекційне захворювання, що характеризується корчами; стовбняк.

Променева хвороба — захворювання, спричинюване дією на організм радіоактивних випромінювань.

Програма реанімації — це комплекс послідовних, логічних і науково обґрунтованих лікувальних заходів, спрямованих на відновлення стабільної роботи серцево-судинної системи. Не дотримуючись вимог цієї програми, не можна розраховувати на успіх оживлення.

Профілактика — заходи, що запобігають виникненню і поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення.

Рана — пошкодження шкіри, слизової оболонки чи глибокої тканини, що супроводжується боєм та кровотечею і має вигляд зяючого отвору.

Реактивація — відновлення життєдіяльності клітин організму, що була втрачена в результаті впливу певних факторів.

Реанімація — це сума активних і своєчасних заходів з відновлення життєво важливих функцій організму (органів дихання, діяльності серця), порушення яких спостерігається під час і після хірургічних операцій і травматичних пошкоджень.

Резистентність — властивість хвороботворних мікроорганізмів або інших шкідників протистояти дії ліків.

Секреція — виділення секрету слизовою оболонкою чи залозою.

Рикетсії — бактеріоподібні мікроорганізми, збудники інфекційної хвороби — рикетсіозу.

Секреція — утворення і виділення залозами особливих речовин, необхідних для життєдіяльності організму.

Синдром — сукупність ознак, що характеризують ту чи іншу хворобу з єдиним патогенетичним походженням.

Синдром набутого імунodefіциту (СНІД) — інфекційне захворювання, спричинене вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ), що характеризується ураженням імунної системи, розвитком різних вторинних інфекцій і злоякісних пухлин.

Скарлатина — гостре інфекційне захворювання, що характеризується загальною інтоксикацією, ангіною, збільшенням лімфатичних вузлів, дрібноточковою висипкою з подальшим пластинчастим лущенням.

Смерть — припинення життєдіяльності організму, його загибель; припинення біологічного обміну речовин в організмі або його частині.

Спадковість — властивість живих організмів, що проявляється у збереженні й відтворенні в нащадків ознак зовнішньої та внутрішньої будови, фізико-хімічних особливостей і життєвих функцій батьків; сукупність природних властивостей організму, одержаних від батьків.

Спазм — мимовільне скорочення м'язів, яке не супроводжується їх негайним розслабленням.

Спірометр — визначення об'єму повітря, що його видихає людина.

Стафілокок — рід хвороботворних бактерій кулястої форми, які спричиняють ангіну, запалення легень і шкіри тощо.

Стрептокок — хвороботворна бактерія кулястої форми, клітини якої розміщуються у вигляді ланцюжка.

Стенокардія — серцева хвороба, яка виявляється в нападах різкого стискаючого болю за грудниною; грудна жаба.

Стрес — стан напруження організму, спричинений дією зовнішніх або внутрішніх факторів.

Танатологія — наука про смерть.

Тератологія — наука про вади розвитку і причини їх виникнення.

Тахікардія — прискорені серцеві скорочення.

Терапія — піклування про хворого, нагляд за перебігом хвороби, її лікування.

Термінальний стан — зворотний стан згасання функцій організму, який передує біологічній смерті. Він включає переагональний стан, агонію і клінічну смерть.

Токсин — отруйна речовина, яку утворюють хвороботворні мікроорганізми, а також деякі види тварин і рослин.

Токсичні речовини — речовини, шкідливі для живих організмів.

Токсикоз — хворобливий стан, що виникає внаслідок дії на організм людини токсинів та отрут.

Токсодоза — кількісна характеристика токсичності отруйних речовин, що відповідає певному ефекту ураження.

Токсикоманія — загальна назва хвороб, для яких характерним є потяг до постійного вживання різних речовин, що викликають сп'яніння, короткочасну ейфорію; проявляється психічними та соматичними розладами.

Травма — це ураження поверхні тіла або внутрішніх органів, яке виникло під дією зовнішніх факторів, в результаті чого той чи інший орган втратив здатність виконувати свою функцію.

Травматичний шок — загрозна для життя ускладнення важких уражень, що характеризується розладом діяльності центральної нервової системи, порушенням кровообігу, обміну речовин, інших важливих функцій організму.

Трансплантат — ділянка тканини або орган, що застосовується для трансплантації.

Навчальне видання

ДУДНИК Віктор Валерійович
СОРОКА Людмила Вікторівна

ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ

Навчальний посібник для дівчат

11 клас

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Антоніна Павліченко*
Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Золосдової, Олени Захарійчук*

Підписано до друку 12.06.2012. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 18,14. Умови, фарбо-відб. 18.14.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.
Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-2574-4

9 789661 025744